

Jan Basta

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-4572-9589

DOWÓD Z OPINII INSTYTUTU NAUKOWEGO LUB NAUKOWO-BADAWCZEGO, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM PROBLEMATYKI STOSOWANIA ŚRODKÓW DISCYPLINUJĄCYCH

Wprowadzenie

W wypadkach wymagających wykorzystania w postępowaniu cywilnym wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii (art. 278 § 1 k.p.c.¹). Może również zażądać opinii odpowiedniego instytutu naukowego lub instytutu naukowo-badawczego (art. 290 § 1 k.p.c.). Dowód ten przeprowadzany jest w tych sprawach, w których podlegający ocenie sądu problem ze względu na jego złożoność wymaga wyjaśnienia przez specjalistów o szczególnie wysokim stopniu przygotowania praktycznego i teoretycznego oraz gdy konieczne jest wykorzystanie najnowszszych badań naukowych².

Osoba wyznaczona przez sąd na biegłego, która przyjęła włożony na nią obowiązek, zobligowana jest do wykonywania łączących się z funkcją biegłego obowiązków pod rygorem zastosowania wobec niej wskazanych w ustawie środków dyscyplinujących. W przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa, nieuzasadnionej odmowy złożenia przyrzeczenia lub opinii albo za nieusprawiedliwione opóźnienie w złożeniu opinii ustawodawca w art. 287 k.p.c. przewidział w stosunku do biegłych sankcję w postaci grzywny. W odniesieniu zaś do instytutu naukowego oraz naukowo-badawczego nie wprowadził analogicznej regulacji, która przewidywałaby możliwość dyscyplinowania tych jednostek jako takich. To z kolei rodzi pytanie o to, czy i wobec kogo należy stosować przewidziane w art. 287 k.p.c. środki w przypadku, gdy przeprowadzany jest dowód z opinii odpowiedniego instytutu.

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2020, poz. 1575).

² Zob. wyrok SN z dnia 24 czerwca 1981 r., sygn. IV CR 215/81, OSPiKA 1982, nr 7–8, poz. 121.

Dowód z opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego jako dowód z opinii biegłego

Instytucja biegłego ustanowiona została dla zapewnienia należytego funkcjonowania organów szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości i zabezpieczenia warunków prawidłowego wypełniania przez te organy ich ustawowych zadań³.

Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą opinia biegłego służy stworzeniu sądowi orzekającemu możliwości prawidłowej oceny materiału procesowego w wypadkach, kiedy ocena ta wymaga wiadomości specjalnych w rozumieniu art. 278 k.p.c., a więc wiedzy wykraczającej poza objętą zakresem wiedzy ogólnej, powszechnej. Chodzi zatem o wiadomości, które są w posiadaniu fachowców z danej dziedziny⁴. Zadaniem biegłego zasadniczo nie jest poszukiwanie dowodów i okoliczności mających uzasadniać argumentację stron procesu, lecz dokonanie oceny przedstawionego materiału z perspektywy posiadanej wiedzy naukowej, technicznej lub branżowej⁵.

Obowiązkiem powołanego biegłego jest udzielenie sądowi na podstawie posiadanych wiadomości fachowych i doświadczenia zawodowego informacji i danych niezbędnych do ustalenia oraz oceny okoliczności sprawy. Jakkolwiek opinia biegłego jest oparta na wiadomościach specjalnych, to podlega ona ocenie sądu w oparciu o cały zebrany w sprawie materiał, a zatem na tle tego materiału dowodowego konieczne jest stwierdzenie, czy ustosunkowała się ona do wynikających z innych dowodów faktów mogących stanowić podstawę ocen w opinii zawartych oraz czy opierając się na tym materiale, w sposób logiczny i jasny przedstawia tok rozumowania prowadzący do sformułowanych w niej wniosków⁶.

Rola biegłego w procesie ogranicza się zatem jedynie do wyjaśnienia niekiedy skomplikowanego stanu faktycznego. W zakresie czynności biegłego nie leży wejście w kompetencje sądu, tj. rozstrzygnięcie sporu, tylko objaśnienie stronom oraz organowi procesowemu zawłości oraz niejasności danej sprawy. Równocześnie po wydaniu danej opinii sąd bada, czy jej wnioski są logiczne oraz znajdują potwierdzenie w przeprowadzonych przez biegłego badaniach w danym stanie faktycznym z zasadami logiki i doświadczenia życiowego.

Reasumując, opinia biegłego ma za zadanie ułatwić sądowi orzekającemu dokonanie należytej oceny przedstawionego stanu faktycznego. Stanowi ona zatem pomoc dla sądu w pojęciu i ocenie faktów, których organ procesowy samodzielnie może nie zrozumieć i niewłaściwie je ocenić⁷. Porównywanie roli sędziego

³ J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecnictwem*, Warszawa 2016, s. 17.

⁴ Z. Drożdżewski, *Wpływ procesu opiniowania na czas trwania postępowania cywilnego* [w:] *Rola biegłych we współczesnych postępowaniach sądowych*, red. D. Gil, P. Rogowski, Lublin 2019, s. 423.

⁵ Wyrok SA w Łodzi z dnia 13 października 2016 r., sygn. I ACa 432/16, Lex nr 2162983.

⁶ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 20 września 2018 r., sygn. I ACa 218/18, Lex nr 2574896.

⁷ J. Misztal-Konecka, *Proces cywilny a opinia biegłego wydana w innym postępowaniu*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 11–12, s. 57–58.

i biegłego w procesie nie może jednak prowadzić do konkluzji, że skład orzekający wchodzi w kompetencje biegłego w zależności od swego swobodnego uznania. Sąd wobec tego nie może zastępować wniosków wynikłych z opinii swoimi ustaleniami, które nie są poparte faktami⁸.

Z kolei potrzeba zasięgnięcia opinii placówki naukowej lub naukowo-badawczej pojawia się wyjątkowo, w szczególności gdy podlegający ocenie sądu problem wymagać będzie wiadomości specjalistów o szczególnie wysokim stopniu przygotowania praktycznego lub teoretycznego i gdy konieczne będzie do sporządzenia opinii wykorzystanie rezultatów najnowszych badań naukowych⁹. Dotyczy to zwłaszcza przypadku, gdy zostały wydane sprzeczne opinie biegłych. Sąd ma wówczas obowiązek zwrócić się do instytutu naukowego lub naukowo-badawczego o przedstawienie opinii¹⁰. Obowiązek, o którym mowa powyżej, ma miejsce, gdy opinia, którą dysponuje sąd, zawiera istotne luki, ponieważ nie odpowiada ona na postawione tezy dowodowe. Co więcej, sąd zwraca się do instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w przypadku, gdy opinia jest niejasna, czyli nienależycie uzasadniona lub niedająca się zweryfikować. Dzieje się tak, gdy przedstawiona przez biegłego analiza nie pozwala organowi orzekającemu skontrolować jego rozumowania co do trafności jego wniosków¹¹. Natomiast nie można mówić o konieczności zwrócenia się do instytutu o wydanie opinii, kiedy ta już wydana opinia zalegająca w aktach sprawy jest niekorzystna dla strony. Istotny także z uwagi na potrzebę zasięgnięcia opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego jest wymóg przeprowadzenia badań laboratoryjnych lub doświadczalnych¹².

Przepisy k.p.c. nie zawierają w swoim zbiorze definicji legalnej instytutu naukowego lub naukowo-badawczego. Definicję taką ustawodawca zamieścił w przepisach ustawy z dnia 10 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych¹³. Zgodnie z art. 1 ust. 1 InBadU instytutem badawczym jest państwowa jednostka organizacyjna wyodrębniona pod względem prawnym, organizacyjnym oraz ekonomiczno-finansowym, która prowadzi badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie i zastosowanie w praktyce, zwana dalej instytutem. Instytut nabywa osobowość prawną z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego. Stosownie z art. 2 ust. 1 InBadU do podstawowej działalności instytutu badawczego należy: prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych, przystosowanie wyników badań naukowych i prac rozwojowych do potrzeb nauki oraz wdrażanie wyników badań naukowych i prac rozwojowych.

⁸ J. Derlatka, *Świadek-ekspert na tle projektowanych przepisów o dowodach w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 7, s. 365.

⁹ A. Marciniak, komentarz do art. 290 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis, Nb. 2.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 14 stycznia 2011 r., sygn. II UK 160/10, Lex nr 786386.

¹¹ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 14 listopada 2018 r., sygn. V ACa 16/18, Lex nr 2638969.

¹² Wyrok SN z dnia 12 maja 1999 r., sygn. II UKN 629/98, PPIPS 2000, nr 5–6, s. 105.

¹³ Dz.U. 2012, nr 96, poz. 620 ze zm. (dalej: InBadU).

Instytut badawczy podlega obowiązkowemu wpisowi do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego i z tą chwilą uzyskuje osobowość prawną. Wpis do rejestru ma charakter konstytutywny. Postanowienie sądu rejestrowego o wpisie instytutu badawczego do rejestru jest skuteczne i wykonalne z chwilą jego wydania (art. 694⁵ § 2 k.p.c.). W praktyce oznacza to, że wszelkie dane zawarte w postanowieniu podlegają wprowadzeniu do rejestru bez oczekiwania na uprawomocnienie się postanowienia¹⁴.

Ustawa o instytutach badawczych zawiera także szereg możliwości działania dla instytutu badawczego w związku z funkcjonowaniem danej jednostki. Między innymi instytut w ramach swojej działalności może upowszechniać wyniki badań naukowych i prac rozwojowych, wykonywać badania i analizy oraz opracowywać opinie i ekspertyzy w zakresie prowadzonych badań naukowych i prac rozwojowych. Może również prowadzić działalność w zakresie informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, wynalazczości oraz ochrony własności przemysłowej i intelektualnej. W ramach aktywności instytutu badawczego mieści się też możliwość organizowania nauki w szkole doktorskiej i na studiach podyplomowych związanymi z prowadzonymi przez instytut badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi, a także prowadzić inne formy kształcenia. Jest to przykładowy katalog działalności instytutów. Szersze wyliczenie zawiera przywołany akt normatywny.

Analizowana ustawa stworzyła również możliwość współpracy instytutów z sektorem prywatnym. Wprowadziła możliwość komercjalizacji i prywatyzacji instytutów, a co więcej – na jej gruncie dopuszczalne jest tworzenie spółek w celu rozpowszechnienia wyników badań naukowych¹⁵.

Sąd Najwyższy w orzecznictwie rozszerzył zakres stosowania art. 290 § 1 k.p.c., wskazując, że podstawowym kryterium pozwalającym przyjąć, że dany podmiot należy uznać za instytut, o którym mowa w tym artykule, jest prowadzenie przez niego badań naukowych, w związku z czym tym instytutem w rozumieniu cytowanej regulacji może być też spółka z ograniczoną odpowiedzialnością¹⁶.

Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą Sądu Najwyższego opinia instytutu naukowego (naukowo-badawczego) nie jest odrębnym środkiem dowodowym, lecz odmianą dowodu z biegłych¹⁷. Również doktryna jednoznacznie wypowiada się o tym, że dowód ten nie stanowi odrębnego od dowodu z opinii biegłego środka dowodowego¹⁸. Przede wszystkim należy dowód z opinii instytutu postrzegać

¹⁴ D. Michta, komentarz do art. 1 [w:] *Ustawa o instytutach badawczych. Komentarz*, red. D. Michta, Warszawa 2013, Lex, Nb. 3.

¹⁵ M. Citak, *Instytuty badawcze jako forma działalności naukowej i gospodarczej państwa – problematyka pozycji i formy prawnej*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu” 2015, nr 4, s. 67.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 19 sierpnia 2009 r., sygn. III CSK 7/09, OSG 2010, nr 10, s. 16.

¹⁷ Postanowienie SN z dnia 6 grudnia 2019 r., sygn. V CSK 206/19, Lex nr 2770252.

¹⁸ Szerzej na ten temat: N. Krej, *Opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego, przeprowadzona w postępowaniu cywilnym, jako odmiana dowodu z opinii biegłych – uwagi wybrane* [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Wrocław 2016, s. 151 i n.

w kategoriach odmiany dowodu z opinii biegłego, ponieważ opracowywana opinia jest przygotowywana kolegiально przez biegłych posiadających odpowiednią wiedzę oraz cechujących się wysokim stopniem przygotowania teoretycznego oraz praktycznego¹⁹. Nie bez znaczenia jest fakt, że dowód z opinii instytutu naukowego podlega ocenie na podstawie tych samych kryteriów co opinia biegłego²⁰. Opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego jest szczególnym środkiem dowodowym, o randze wyższej w stosunku do zwykłego dowodu z opinii biegłego, co m.in. wynika z tego, że korzysta ona z renomy i autorytetu naukowego tego instytutu²¹. Z uwagi na powyższe czas sporządzenia opinii przez instytut jest znacznie dłuższy niż w przypadku „zwykłego” biegłego, wyższe są także koszty. Dlatego też sąd z rozważą powinien decydować o przeprowadzeniu tego tej odmiany dowodu z uwagi na możliwość narażenia się na przewlekłość postępowania²².

Konieczność przeprowadzenia takiej opinii wyłania się, kiedy przeprowadzone już opinie okazały się sprzeczne, albo też w przypadku, gdy dany stan faktyczny wymaga przeprowadzenia badań²³. Dowód ten pozwala na wykorzystanie bogatego potencjału intelektualnego oraz możliwości technicznych, a także technologicznych jednostek, które dysponują wysokiej klasy środkami badawczymi oraz wydają opinie zespołowo po wspólnym przeprowadzeniu skomplikowanych badań²⁴. Opinia instytutu naukowego, o czym już było wspomniane, stanowi odmianę dowodu z opinii biegłego. Celowość tych środków wyznacza potrzeba zaczerpnięcia przez sąd wiadomości specjalnych²⁵. Istotne jest, że niezbędne dla postępowania wiadomości specjalne muszą być na najwyższym poziomie merytorycznym bądź gdy sporządzenie opinii wymaga specjalistycznej aparatury badawczej, którą dysponuje instytut²⁶.

Regulacje dotyczące dowodu z opinii biegłego sądowego i dowodu z opinii instytutu naukowego w znacznej mierze pokrywają się ze sobą²⁷. Opinia instytutu powinna zawierać oprócz wymogów z art. 285 k.p.c. wskazanie osób, które ją przeprowadziły i wydały²⁸. Opinia instytutu wydana na żądanie sądu (art. 290 § 1 k.p.c.) powinna być podjęta kolektywnie, po wspólnym przeprowadzeniu badania, oraz powinna wyrażać stanowisko nie poszczególnych osób, lecz instytutu, który

¹⁹ A. Klich, K. Ziemiński, komentarz do art. 290 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2020, Legalis, Nb. 1.

²⁰ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 12 grudnia 2013 r., sygn. III AUa 2048/12, Lex nr 1428003.

²¹ Postanowienie SN z dnia 9 października 2020 r., sygn. V CSK 53/20, Lex nr 3076396.

²² N. Krej, *Opinia instytutu...*, s. 159.

²³ Wyrok SN z dnia 28 sierpnia 2009 r., sygn. III CSK 98/08, Lex nr 450157.

²⁴ M. Sieńko, art. 290 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, red. M. Manowska, Lex, Nb. 1.

²⁵ J. Derlatka, *Wykorzystanie dowodu z opinii biegłego sporządzonej w innej sprawie w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 7–8, s. 123.

²⁶ A. Partyk, *Dowód z opinii instytutu naukowego (art. 290 k.p.c.) w świetle orzecznictwa sądowego – wybrane zagadnienia*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, R. XIX, s. 139.

²⁷ *Ibidem*, s. 142.

²⁸ Wyrok SA w Poznaniu z dnia 12 czerwca 2019 r., sygn. I AUa 706/17, Lex nr 2728213.

te osoby reprezentują²⁹. Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą aby opinia instytutu naukowego mogła spełniać przesłanki z art. 290 § 1 k.p.c., powinna być przygotowana przez co najmniej dwie osoby – pracowników naukowych danej jednostki badawczej³⁰. Opinia przeprowadzona przez instytut powinna wyrażać stanowisko danej instytucji (jako takiej), zatem powinna być podpisana przez osoby, które przeprowadziły nad nią badania, oraz tę właściwą osobę do reprezentowania instytutu³¹.

Opinia biegłego natomiast sporządzona jest przez oznaczoną osobę i w jej imieniu. Opinia instytutu z kolei musi być przeprowadzona kolegiałnie oraz wyrażać poglądy nie konkretnych pracowników, a instytutu jako całości³². Sąd, przeprowadzając dowód z opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego, może zażądać dodatkowych wyjaśnień, pisemnych bądź ustnych przez wyznaczoną do tego osobę. Równocześnie sąd może zarządzić złożenie dodatkowej opinii przez ten sam lub inny instytut (art. 290 § 1 zd. 2 k.p.c. oraz § 3 tego artykułu). Regulacja ta jest tożsama z opisaną w art. 286 k.p.c., a stosowaną wobec „zwykłego” biegłego. Tak samo przepisy dotyczące wyłączenia biegłego odnoszą się do wyłączenia instytutu (art. 290 § 5 k.p.c. w zw. z art. 281 k.p.c.) oraz co do prawa do wynagrodzenia za sporządzoną opinię.

Strona tak samo jak w przypadku biegłego może żądać wyłączenia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego zgodnie z art. 290 § 5 k.p.c. Przepisy bowiem odsyłają do treści art. 281 k.p.c., który wskazuje na przesłanki wyłączenia „pojedynczego” biegłego. Zgodnie z nimi wyłączenia biegłego można się domagać, kiedy istnieje okoliczność tego rodzaju, która mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności biegłego w danej sprawie³³. Przy czym w przypadku ponownego opiniowania co do tych samych okoliczności biegły powinien podlegać wyłączeniu³⁴. Nadmienić należy, że w przypadku art. 281 § 1 k.p.c. w zw. z art. 48 k.p.c. (*iudex inhalilitis*) biegły wyłączony jest z mocy ustawy, na co słusznie wskazuje J. Derlatka³⁵.

Podsumowując, opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego ma zastosowanie w sytuacjach, gdy wysoce wyspecjalizowana jednostka autorytetem zawodowym swoich pracowników ma spełnić funkcję „najwyższego” eksperta w wyjaśnieniu wątpliwości i rozbieżności między stanowiskami zajętymi przez biegłych. Nie jest „superdowodem”, którym sąd rozpoznający sprawę byłby związany³⁶. Sam dowód w postaci opinii jest w istocie zbliżony do dowodu z opinii biegłego, natomiast nie może być z nim w pełni utożsamiany choćby z uwagi na kolektywność przeprowadzenia opinii przez instytut. Wspomniane orzecznictwo

²⁹ Wyrok SN z dnia 12 grudnia 2008 r., sygn. II CSK 387/08, Lex nr 577170.

³⁰ Wyrok SN z dnia 28 września 1965 r., sygn. II PR 321/65, OSNC 1966/5/84.

³¹ Postanowienie SA w Rzeszowie z dnia 25 stycznia 2013 r., sygn. I ACz 826/12, Lex nr 1267392.

³² Wyrok SA w Poznaniu z dnia 12 czerwca 2019 r., sygn. III AUa 706/17, Lex nr 2728213.

³³ J. Misztal-Koncecka, *Znaczenie tzw. opinii prywatnych dla postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 2, s. 72.

³⁴ J. Derlatka, *Świadek-ekspert...*, s. 367.

³⁵ J. Derlatka, *Wykorzystanie dowodu...*, s. 131.

³⁶ Wyrok SN z dnia 3 października 2000 r., sygn. I PKN 5/00, Lex nr 1165859.

wskazuje, że opinia opracowana przez instytut powinna się cechować zdecydowanie wyższym poziomem wiadomości specjalnych niż opinia przeprowadzona przez pojedynczego biegłego³⁷.

Odpowiedzialność biegłych na gruncie przepisów k.p.c.

Stosownie do treści art. 6 k.p.c. sądy powinny przeciwdziałać przewlekaniu postępowania. Jednym ze środków służących do wcielenia w życie tej zasady procesowej jest grzywna przewidziana m.in. w art. 287 k.p.c. Opóźnienie złożenia opinii przez biegłego stanowi poważne uchybienie i jest jedną z przyczyn przewlekania procesu³⁸. Istotne jest bowiem, że jedną z kluczowych reguł procesu cywilnego jest dbałość przez sąd o szybkość i ekonomię całego postępowania³⁹.

Treść art. 287 k.p.c. wskazuje, że za nieusprawiedliwione niestawiennictwo, nieuzasadnioną odmowę złożenia przyrzeczenia lub opinii albo nieusprawiedliwione opóźnienie złożenia opinii sąd skazuje biegłego na grzywnę⁴⁰. Przy czym istotne jest, że przeszkoda w sporządzaniu opinii musi być obiektywna – niezależna od biegłego. Tylko bowiem bezpodstawne uchylanie się od obowiązku sankcjonowane jest karą⁴¹. Obiektywnymi przeszkodami uniemożliwiającymi wydanie opinii może być długotrwała choroba, wyjazd, brak wiadomości specjalnych oraz nadmierne obciążenie zleconymi opiniami⁴².

Powyższy przepis ma na celu dyscyplinowanie niefrasobliwych biegłych, których sąd może skazać na grzywnę w przypadku ziszczenia się przesłanek przewidzianych w tym artykule. Istotne jest, że wspomniana sankcja to jedyny środek przymusu dostępny sądowi w stosunku do biegłego⁴³. Biegłego, który nie wykonał obowiązków nałożonych przez sąd, można ukarać grzywną i kosztami postępowania, jeśli koszty powstały na skutek niewykonania przez biegłego obowiązków⁴⁴. W stosunku do biegłych nie wolno stosować przymusowego sprowadzenia ani kary aresztu, które są dopuszczalne w przypadku dyscyplinowania świadka⁴⁵.

³⁷ A. Partyk, *Dowód z opinii...*, s. 152.

³⁸ Postanowienie SN z dnia 22 grudnia 1971 r., sygn. II CZ 169/71, Lex nr 7041.

³⁹ P. Osowy, *Sądowa kontrola decyzji administracyjnej w procesie cywilnym (problemy graniczne) – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2020, nr 4, s. 70.

⁴⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016, s. 272.

⁴¹ J. Turek, *Biegły sądowy i jego czynności*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 24, s. 1365.

⁴² J. Misztal-Konecka, *Wyłączenie biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 19, s. 1023.

⁴³ K. Knoppek, *Rozgraniczenie dowodu z zeznań świadków i dowodu z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, nr 4, s. 125.

⁴⁴ H. Wiśniewska-Śliwińska, J.T. Marcinkowski, *Biegły sądowy – tryb powołania, wymagania, obowiązki*, „Orzecznictwo Lekarskie” 2011, nr 8, s. 38.

⁴⁵ K. Knoppek, *Rozgraniczenie dowodu...*, s. 125.

Zgodnie z art. 163 k.p.c. grzywna nie może przekraczać 3 tys. zł. W doktrynie przyjmuje się, że jest to kwota maksymalna, równocześnie gdy grzywna jest wymierzana kilkakrotnie w stosunku do tej samej osoby⁴⁶. Grzywny ściąga się w drodze egzekucji sądowej na rzecz Skarbu Państwa. Na postanowienie o skazaniu biegłego na grzywnę służy zażalenie⁴⁷, które zgodnie z reformą dokonaną ustawą z dnia 4 lipca 2019 r.⁴⁸ rozpoznaje sąd I instancji w składzie trzech sędziów (art. 394^{1a} § 1 pkt 6 k.p.c.).

Problem dyscyplinowania instytutu naukowego lub naukowo-badawczego jako biegłego

W przepisach k.p.c. nie ma regulacji, która *expressis verbis* świadczyłaby o możliwości ukaraniu instytutu jako takiego. W przypadku zatem opóźnienia instytutu w związku z nieusprawiedliwioną przewlekłością np. co do złożenia opinii bądź też nieusprawiedliwionego niestawiennictwa osób, które sporządziły opinię w imieniu instytutu, czy też nieuzasadnioną odmowę złożenia opinii powstaje zagadnienie, czy i kogo zdyscyplinować przy użyciu dostępnych w ustawie środków.

W doktrynie funkcjonują dwa sprzeczne ze sobą stanowiska co do dyscyplinowania instytutu naukowego lub naukowo-badawczego. Pierwsze zakłada, że grzywna w przypadku nieusprawiedliwionego opóźnienia, nieusprawiedliwionego niestawiennictwa osoby wezwanej przez sąd czy też nieusprawiedliwionej odmowy złożenia opinii powinna być nałożona na osobę uprawnioną do reprezentacji instytutu (w szczególności w przypadku nieusprawiedliwionego opóźnienia w wydaniu opinii) bądź na osobę wyznaczoną celem złożenia ustnych wyjaśnień, która bez usprawiedliwienia nie stawiała się na rozprawie. Wyraził ją M. Łochowski⁴⁹.

Odmienne natomiast stanowisko zaprezentował P. Banach, który podzielił przepisy dotyczące biegłych na te, które mogą mieć skutek co do opinii instytutu (wyznaczenie i powołanie biegłego oraz formalna strona opinii), oraz te, które nie mogą mieć skutku co do opinii instytutu (składanie przyrzeczenia, wyłączenie biegłego, udział w postępowaniu, odmowa wydania opinii czy skazanie na grzywnę)⁵⁰. Zdaniem tego autora niedopuszczalne jest nałożenie grzywny na instytut, bowiem

⁴⁶ J. Bodio, art. 163 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I: *Art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Lex, Nb. 1.

⁴⁷ M. Piekarski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1960, nr 3, s. 17.

⁴⁸ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469).

⁴⁹ M. Łochowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, t. I, red. T. Szanico, Warszawa 2019, Legalis, Nb. 1.

⁵⁰ P. Banach, *Dowód z opinii instytutu naukowego i naukowo-badawczego* [w:] *Rola biegłego we współczesnym procesie*, red. J. Turek, Warszawa 2002, s. 37.

ustawodawca wprost nie wyraził, kogo w takiej sytuacji należy ukarać – czy pracownika jednostki wydającej opinię, czy kierownika danej placówki⁵¹.

Odnosząc się do prezentowanych w literaturze stanowisk, należy wykluczyć brak możliwości dyscyplinowania instytutu w przypadku nieusprawiedliwionego opóźnienia w złożeniu opinii, nieusprawiedliwionej odmowy jej złożenia lub nieusprawiedliwionego niestawiennictwa osoby wezwanej przez sąd. Przyjęcie takiego poglądu oznaczałoby bowiem, że instytut jako podmiot wydający opinię byłby co do zasady „bezkarny”. Tym samym sąd dysponowałby środkami dyscyplinowania biegłego jako osoby fizycznej, a nie miałby takich możliwości w przypadku instytutu, przez co ten mógłby pozwolić sobie na przewlekłość w sporządzaniu opinii. Takim „komfortem” natomiast nie mógłby się pochwalić inny biegły, co do którego sąd posiada wyrażone w ustawie środki dyscyplinujące. Biorąc pod uwagę powyższe, słuszne wydaje się stanowisko przyjmujące, że w przypadku, o którym mowa w art. 287 k.p.c., grzywnę należy nałożyć na kierownika danej jednostki, zaś w przypadku niestawiennictwa przed sądem osób, które sporządzały opinię – na właściwe osoby. W pierwszym przypadku (tj. nieusprawiedliwionego opóźnienia oraz nieusprawiedliwionej odmowy złożenia opinii) konieczne wydaje się ukaranie kierownika danej jednostki bądź osoby upoważnionej do reprezentowania instytutu na zewnątrz. Grzywna dla tych podmiotów jest uzasadniona, ponieważ są one przełożonymi właściwych biegłych, którzy mieliby sporządzić opinię instytutu, oraz reprezentują daną jednostkę. Istotne jest także, że osoby te (upoważnione do reprezentowania instytutu) muszą podpisać się na sporządzonej opinii, decydują zatem o jej zaakceptowaniu w imieniu podmiotu wydającego opinię. Natomiast samo ukaranie grzywną osób, które miałyby opracować opinię, nie znajduje uzasadnienia, bowiem może je łączyć z instytutem stosunek prawny (umowa o pracę bądź umowa cywilnoprawna), na podstawie którego sami nie decydują, dla kogo oraz w jakim terminie mają sporządzić daną opinię oraz czy opinia zostanie zaakceptowana przez przełożonych. Niezasadne zatem byłoby karanie tych osób w przypadku nieusprawiedliwionego opóźnienia oraz nieusprawiedliwionej odmowy złożenia opinii.

Istotne jest też to, że opinia instytutu jest odmianą opinii biegłego. Przed opinią instytutu są stawiane takie same wymagania (co do formy) jak przed opinią biegłego. Również opinia instytutu jest oceniana przez sąd pod tym samym kątem co opinia „zwykłego” biegłego. Skoro opinia instytutu jest odmianą opinii biegłego, a nie odrębnym środkiem dowodowym, właściwym rozwiązaniem jest stosowanie wobec instytutu środków służących do dyscyplinowaniu biegłego. Nie można pominąć tego, że sporządzenie opinii przez instytut jest zdecydowanie bardziej czasochłonne niż w przypadku „zwykłego” biegłego. Dlatego też, jak powyżej wspomniano, sąd, dopuszczając ten rodzaj dowodu z opinii biegłego, może narazić się na przewlekłość postępowania. Wobec tego istnieje zasadność i potrzeba stosowania środków

⁵¹ *Ibidem*.

dyscyplinujących wobec instytutu w przypadku, kiedy zobowiązany do sporządzenia opinii instytut bez usprawiedliwienia opóźnia się z jej złożeniem.

Mając na uwadze powyższe, należy przyjąć, że jeśli powstaje konieczność zdyscyplinowania instytutu jako całości, tj. w przypadku nieusprawiedliwionego niezłożenia opinii czy też nieusprawiedliwionego opóźnienia w złożeniu opinii, zachodzi podstawa do nałożenia grzywny na organ (tj. np. kierownika) instytutu uprawniony do jego reprezentowania na zewnątrz. Opinia instytutu powinna zawierać, jak wcześniej wspomniano, oprócz podstawowych wymogów dotyczących opinii, podpisy osób, które przeprowadziły badania, oraz podpis kierownika bądź innej osoby upoważnionej do reprezentowania instytutu na zewnątrz. Organ danego instytutu jest zatem odpowiedzialny za przeprowadzenie oraz terminowe złożenie opinii do sądu. Nieusprawiedliwione niezłożenie opinii w terminie czy też nieusprawiedliwiona odmowa złożenia opinii pociągać będzie odpowiedzialność organu kierującego daną instytucją w kontekście grzywny określonej w art. 287 k.p.c. w zw. z art. 163 § 1 k.p.c. Nie bez znaczenia jest też fakt, że opinia instytutu jest odmianą opinii biegłego. Wobec tego środki dostępne do dyscyplinowania biegłych znajdują zastosowanie w stosunku do instytutu. Natomiast w przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa osoby wezwanej przez sąd zasadne wydaje się ukaranie osoby wskazanej przez instytut zgodnie z art. 290 § 4 k.p.c. W danym przypadku osoby reprezentujące instytut nie mają wpływu na to, czy wyznaczone osoby stawia się zgodnie z wezwaniem sądu. Wobec tego wówczas grzywna należy się bezpośrednio wezwanej osobie, a nie instytutowi jako takiemu.

Istotna jest także okoliczność, że stosownie do treści art. 38 k.c.⁵² osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i w opartym na niej statucie. „Działanie” w kontekście tego artykułu należy rozumieć jako podejmowanie czynności w stosunkach wewnętrznych osoby prawnej, jak i na zewnątrz – wobec osób trzecich⁵³. Wszelkie czynności dokonywane są przez umocowane organy, a dopiero ich skutki przypisywane są osobie prawnej⁵⁴. Zgodnie z teorią organów osoby prawnej opartą na unormowaniu art. 67 § 1 k.p.c. i art. 38 k.c. do podjęcia decyzji i wyrażenia woli osoby prawnej powołane są osoby fizyczne wchodzące w skład jej organu i działanie tych osób traktowane jest jako działanie organu osoby prawnej. Ponieważ osoby prawne dokonują czynności procesowych poprzez organy uprawnione do działania w ich imieniu, zachodzi ściśle powiązanie zdolności procesowej osoby prawnej z posiadaniem przez nią takiego organu⁵⁵.

Jak podnoszono tytułem wprowadzenia, instytut posiada osobowość prawną, dlatego też odpowiedzialność za działania danej jednostki ponosić będzie jej organ

⁵² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2020, poz. 1740).

⁵³ K. Kopaczyńska-Pieczniak, *(Nie)zależność reprezentacji od prowadzenia spraw w handlowych spółkach osobowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2019, nr 9, s. 11.

⁵⁴ J. Mucha-Kujawa, *Teoretycznoprawne aspekty przedstawicielstwa organizacyjnego jako pragmatycznego sposobu reprezentacji osoby prawnej*, „Studia Prawnicze” 2017, nr 3, s. 151.

⁵⁵ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 14 lutego 2019 r., sygn. I ACa 295/18, Lex nr 2704176.

kierujący, mianowicie osoby zasiadające w jego składzie – zgodnie z art. 38 k.c. i art. 67 § 1 k.p.c. Wskazane zatem będzie dyscyplinowanie instytutu poprzez konkretne jednostki nim kierujące, dlatego też środki dyscyplinujące dostępne wobec „zwykłego” biegłego należy stosować również wobec instytutu, a w szczególności względem osób piastujących funkcje w organach kierowniczych danej placówki.

Podsumowanie

Podsumowując, przepisy k.p.c. nie przewidują wprost dyscyplinowania instytutu naukowego jako biegłego. Wobec tego w kontekście nieusprawiedliwionego niewydania opinii bądź opóźniania się z jej złożeniem, jak też w przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa osoby wezwanej przez sąd sądowi przysługują środki do nałożenia grzywny na biegłego, który jest osobą fizyczną. W przypadku natomiast osoby prawnej (tj. instytutu) konieczne jest sankcjonowanie kierownika bądź organu kierującego daną osobą prawną wówczas, kiedy ziszcza się przesłanki, o których mowa w art. 287 k.p.c. (nieuzasadniona odmowa złożenia opinii, opóźnianie się ze złożeniem opinii). Z drugiej strony uzasadnione jest sankcjonowanie konkretnego pracownika w przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa danej osoby wezwanej przez sąd. Jak bowiem wynika z obszernego orzecznictwa, opinia instytutu powinna zostać przeprowadzona wspólnie przez pracowników tej jednostki, a następnie podpisana zarówno przez nich, jak i osobę uprawnioną do reprezentowania instytutu na zewnątrz. Wówczas dyscyplinowanie pracowników z uwagi na brak legitymacji do reprezentowania instytutu jest niezasadne w kontekście opóźnienia w wydaniu opinii oraz nieuzasadnionej odmowy co do wydania opinii, natomiast w przypadku niestawiennictwa wyznaczonej przez instytut osoby wezwanej przez sąd wydaje się zasadne. Nałożenie zatem na organ uprawniony do reprezentacji na zewnątrz danej osoby prawnej grzywny z art. 287 k.p.c. pozwoli na przyspieszenie procesu w przypadku opóźnień związanych z wydaniem opinii przez instytut bądź odmowy wydania takiej opinii. Sama celowość stosowania wobec instytutu środków dyscyplinujących skierowanych do biegłego znajduje uzasadnienie w fakcie, że dowód z opinii instytutu jest odmianą dowodu z opinii biegłego. Ponadto w przypadku przewlekłości w wydawaniu opinii przez instytut pozostawałby on w zasadzie bezkarny. Należy mieć na uwadze również to, że środki dyscyplinujące określone k.p.c. wyrażone zostały w stosunku do „zwykłego” biegłego. Z tej właśnie przyczyny jedno stanowisko doktryny wykluczało stosowanie tych środków wobec instytutu naukowego lub naukowo-badawczego. Koncepcja ta jednak powoduje bezkarność instytutu, na którą nie może sobie pozwolić „zwykły” biegły będący osobą fizyczną, dlatego też znajduje potwierdzenie teza o konieczności dyscyplinowania instytutu przy użyciu środków stosowanych wobec biegłego.

Bibliografia

- Banach P., *Dowód z opinii instytutu naukowego i naukowo-badawczego* [w:] *Rola biegłego we współczesnym procesie*, red. J. Turek, Warszawa 2002.
- Bodio J., art. 163 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I: *Art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2019.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016.
- Citak M., *Instytuty badawcze jako forma działalności naukowej i gospodarczej państwa – problematyka pozycji i formy prawnej*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu” 2015, nr 4.
- Derlatka J., *Świadek-ekspert na tle projektowanych przepisów o dowodach w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 7.
- Derlatka J., *Wykorzystanie dowodu z opinii biegłego sporządzonej w innej sprawie w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 7–8.
- Drożdżek Z., *Wpływ procesu opiniowania na czas trwania postępowania cywilnego* [w:] *Rola biegłych we współczesnych postępowaniach sądowych*, red. D. Gil, P. Rogowski, Lublin 2019.
- Dzierżanowska J., Studzińska J., *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym. Praktyczne omówienie regulacji z orzecnictwem*, Warszawa 2016.
- Klich A., Ziemianin K., komentarz do art. 290 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2020.
- Knoppek K., *Rozgraniczenie dowodu z zeznań świadków i dowodu z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, nr 4.
- Kopaczyńska-Pieczniak K., *(Nie)zależność reprezentacji od prowadzenia spraw w handlowych spółkach osobowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2019, nr 9.
- Krej N., *Opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego, przeprowadzona w postępowaniu cywilnym, jako odmiana dowodu z opinii biegłych – uwagi wybrane* [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Wrocław 2016.
- Łochowski M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, t. I, red. T. Szaniło, Warszawa 2019.
- Marciniak A., komentarz do art. 290 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.
- Michta D., komentarz do art. 1 [w:] *Ustawa o instytutach badawczych. Komentarz*, red. D. Michta, Warszawa 2013.
- Misztal-Konecka J., *Proces cywilny a opinia biegłego wydana w innym postępowaniu*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 11–12.
- Misztal-Konecka J., *Wylącznie biegłego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 19.
- Mucha-Kujawa J., *Teoretycznoprawne aspekty przedstawicielstwa organizacyjnego jako pragmatycznego sposobu reprezentacji osoby prawnej*, „Studia Prawnicze” 2017, nr 3.
- Osowy P., *Sądowa kontrola decyzji administracyjnej w procesie cywilnym (problemy graniczne) – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2020, nr 4.
- Partyk A., *Dowód z opinii instytutu naukowego (art. 290 k.p.c.) w świetle orzecznictwa sądowego – wybrane zagadnienia*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, R. XIX.
- Piekarski M., *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1960, nr 3.
- Sieńko M., art. 290 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, red. M. Manowska, Lex, Nb. 1.
- Turek J., *Biegły sądowy i jego czynności*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 24.
- Wiśniewska-Słowińska H., Marcinkowski J.T., *Biegły sądowy – tryb powołania, wymagania, obowiązki*, „Orzecznictwo Lekarskie” 2011, nr 8.

Streszczenie

W niniejszym artykule ujęto problematykę dowodu z opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego oraz kwestię stosowania środków dyscyplinujących. Kodeks postępowania cywilnego w swoich regulacjach zawiera środki umożliwiające dyscyplinowanie biegłych, jednak przepisy te nie odnoszą się wprost do instytutów naukowych lub naukowo-badawczych. Zatem w sytuacji przewlekłości czy nieuzasadnionej odmowy sporządzenia opinii przez instytut naukowy lub naukowo-badawczy podmioty te byłyby „bezkarne” w porównaniu z biegłym. Dlatego też w wyżej wskazanych przypadkach należy wobec wspomnianych instytucji stosować środki dyscyplinujące adresowane do biegłego.

Słowa kluczowe: biegły, instytut naukowy lub naukowo-badawczy, grzywna

EVIDENCE FROM AN OPINION OF A SCIENTIFIC OR RESEARCH AND DEVELOPMENT INSTITUTE WITH PARTICULAR EMPHASIS ON THE APPLICATION OF DISCIPLINARY MEASURES

Summary

This article presents the issues of proof from the opinion of a scientific or research institute and the issue of applying disciplinary measures. In its regulations, the Code of Civil Procedure contains measures enabling the discipline of experts. However, these regulations do not apply directly to scientific or research institutes. Thus, in a situation of excessive length or unjustified refusal to prepare an opinion by a scientific or research institute, these entities would be “unpunished” compared to an expert. Therefore, in the above-mentioned cases, disciplinary measures should be applied to an expert against the above-mentioned institutions.

Keywords: expert, scientific or research institute, fine